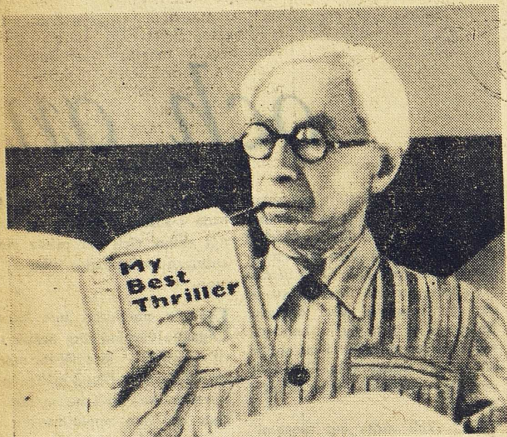

29/10

106

FÖRNUFTETS FÖRSVARARE

Professor Bertrand Russell med en bra bok.

FÖR TRETTON år sedan, alltså vid 65 års ålder, publicerade Bertrand Russell en dödsruna över sig själv — den "skulle (eller skulle inte)", skrev han, utgåva Times eftermäle vid Russells bortgång år 1962. Runan, som är skriven i Times lugnt auktoritativa stil (med en svag doft av kultiverad Chronschough), går ut på att Russell var den siste rationalisten och därmed "den siste överlevande från en död epok". Hans mest berömda arbete, "Principia Mathematica", måste, heter det, till stor del vara ett verk av medarbetaren Whitehead, ty denne "ägde den intuition och det andliga djup som Russell så tydligt saknade; Russells analyser tyder, med all sin kvickhet och intelligens, inte på sinne för de högre betraktelser som överskrider den rena logiken". Sålunda hade Russell inte visat någon förståelse för "att heroism har ett värde oberoende av dess nytta"; elegansen i hans historiska verk kunde blott för slarviga läsare "dölja ytligheten i den föräldrade rationalism till vilken han intill sin död bekände sig".

Riktigt rättvis är väl inte Russell i denna lilla satir över sina kritiker. Han har retat genom sin förnuftsstro, men också genom sin utomordentligt fasta och någon gång malplacerade tro på sitt eget förnuft. Det är denna tro som kommit den store filosofen att göra uttalanden på alla möjliga områden och som gjort honom, liksom Bernard Shaw, till ett slags dogmatiker — även om de dogmer han förkunnar är så pass motsatta de ordinära att de ofta uppfattas som uttryck för koketteri eller tokeri. Irriterande har också verkat att hans råd till människorna — präglade, liksom Shaws, av rådgivarens ovanliga sinnesjämvikt och goda humör — förutsätter att olycksbringande känslor och lidelser beror på bristande förnuft och kan tämjäs genom en dos lugnt tänkande. Någon gång kan Russell därför påminna om en av Olle Hedberg skildrad tant, som inför första världskrigets utbrott förklarade att "tre veckors vila med sund och närande kost är vad mänskligheten behöver". Skillnaden är att det är en portion Russell som Russell rekommenderar. Från denna utgångspunkt förblir han en glad pessimist — pessimist därför att mänskligheten inte förtär portionen.

Själv ser sig Russell som skeptiker, men med skepsis menar han en vis tolerans. En "verklig liberal", skriver han, säger inte "detta är sant", utan "jag är benägen att tro att under närvarande förhållanden denna uppfattning sannolikt är den mest välgrundade". Dess bättre uttrycker sig Russell sålän som en "verklig liberal", och intet tyder på att han ens tänker som en sådan. Då han exempelvis gör gällande att en världsstat under amerikansk ledning inom kort måste upprättas, i nödfall genom våld mot de tredskande öststaterna, så motiverar han visserligen denna ståndpunkt med stor skicklighet, men utan spår av tvivel på dess riktighet. Uppfattningen att man skall vara osäker om sin egen uppfattning vill Russell, liksom vi alla, gärna reservera för motståndarna.

Dessa mänskliga svagheter hindrar inte att Russell framstår som det sunda förnufts mest lysande försvarare i samtiden; han följer den stora, på en gång kritiska och humana traditionen från Hume, Bentham och J. S. Mill. Hans senaste essäsamling (*Unpopular Essays*, Allen and Unwin, pris 8/6) hör till hans bästa, kvickaste och roligaste. Den är också ytterst lättillgänglig — dess titel motiveras i förordet med "att det finns åtskilliga satser i denna volym som en del ovanligt dumma barn i tioårsåldern kan finna en smula besvärliga". Större delen av boken består i en vidräkning med vidskepelser och villfarelser, från populära fördomar om köns-, ras- och nationalkaraktärer till respekterade, om också föga kända tankesystem. Det är uppsatser som måste irritera många, inte bara genom sitt innehåll, utan också genom sin form; tänkare som Platon, Hegel och Marx blir inte föremål för avståndstagande under bugningar, utan behandlas som tanklösa och något illasinnade skolpojkar. I överensstämmelse med de synpunkter som Russell utvecklat i sin filosofihistoria — och som mera ingående motiverats av Flite, Crossman och Popper — säges beundran för Platons politiska idéer bland anständigt folk "vara kanske det mest förvånande exemplet på litterärt snobberi i hela historien"; Platon är de grövsta totalitära idéernas föregångare. Hegels filosofi betecknas som ett "mischmasch av nonsens", och lika hård är domen över Marx. Det är uppfriskande; då

Hegel och Marx framträdde var det många som sade detsamma — se t. ex. Stahls skämt med Hegels dialektik —, men sedan dess har de läsare som tänkt så vanvördigt oftast varit alltför ängsliga för att tala om det.

Att det finns och funnits så mycket dålig filosofi, eller kanske man skall säga i filosofisk maskering framförd ideologi, beror enligt Russell på att tankarna drivits av fruktan för social upplösning. "Det har funnits en fruktan, ofta medveten, för att klart tänkande skall leda till anarki, och denna fruktan har lett filosoferna att gömma sig i dimmor av felslut och otydlighet." Hume, som i "slarv och ouppmärksamhet" såg "det enda botemedlet", kan

åberopas för tanken, men Russell delar den inte. Tvärtom är han benägen att liksom vår ideologiförföljare, Hägerström, betrakta alla allmänna idéer om mänskligheten och dess utveckling som farliga. Ty utsikten att man skall tänka fel är överväldigande, och endast med stöd av en teori vågar politikerna och handlingsmänniskorna riskera allt; en hänvisning till Hitler och nazismen får tjäna som bevis. Det är en tvevelaktig tanke, ty om hanflände utan spår av ideologisk motivering vet vi just ingenting; möjligen saknade Djingis-kan teoretiskt underlag för sin verksamhet, men exemplet är inte lugnande.

HERBERT TINGSTEN

Okt 1958 7l. 6 al.
4 k. 4 m. 1 a.

Sia 22.